

Kulturcentrene som Vestfold, men der ligger utvivlsomt ogsaa et stort og taalmodigt Indsamlingsarbejde bag. Bogen vil danne et frugtbart Sammenligningsmateriale med de i *Danmarks Folke-minder* udgivne Hjemstavns-skildringer her fra Danmark.

Svend Aakjær.

OVERSICHT OVER TOPOGRAFISK LITTERATUR 1932.

Den for en årrække siden påbegyndte udsendelse af 4. udgave af *J. P. Trap: Kongeriget Danmark* (Gad) kan først siges at have fået sin afslutning nu, da sidste del af registret, personalregistret, er udkommet og derved gør værket tilgængeligt for enhver historisk-topografisk forsker, som slet ikke kan undvære denne håndbog.

Under redaktion af H. V. Clausen er udkommet en længere række hefter af et stort anlagt værk, som bærer titlen *Danmark* (Gyldendal). Undertitlen: Et rigt illustreret Værk i Digt og Prosa af danske Forfattere angiver, at denne publikation er tænkt som en afløser af C. C. Clausens og J. J. Nielsens: *Danmarks Land*, der for en menneskealder siden så lyset som led i daværende »Frem«s udgivelse af »Den danske Stat«. Udgivelsen viser, at der stadig i det brede lag af folket er en levende historisk-topografisk interesse, og vil forfatteren kun benytte det reelle grundlag rigtigt og ikke i lyrisk form digte videre på halve sandheder, er et smukt billedværk som dette også af værdi. Den i oversigten 1931 anmeldte bog af Otto Rung om København var et særtryk af dette værk, og den følgende behandling af Sjælland, skrevet af professor Vilhelm Andersen, slutter sig nær op til den deri angivne retningslinie: en litterær-topografisk skildring af vort land.

H. Zangenberg og Hakon Spliid: Gamle Præstegaarde (Aschehoug). Man bliver skuffet, hvis man i denne bog tror at finde det så længe imødesete arbejde om vore herlige gamle præstegaarde. Det er nemlig kun, skal vi sige en trediedel deraf: billedstoffet, og endda knap det. Hakon Spliid er en tegner, der gør omhyggeligt rede for, hvad der særlig skal ses, og han er heller ikke bange for at understrege dette. Han er derfor en god illustratør af historisk-topografiske arbejder. I dette tilfælde er han blevet svigtet af forlaget, thi trykket er dårligt og står langtfra

mål med originaltegningerne (sammenlign hans arbejder til den senere anmeldte bog om Københavns gamle kirker). — Arkitekt Zaugenberg har skrevet en oversigtsmæssig indledning til bogen, der altså nærmest skal opfattes som billedbog. Selvfølgelig vilde han være i stand til at skrive præstegårdenes bygningshistorie, om han blot havde hele materialet indsamlet; men der er vel endnu et stykke vej tilbage, inden dette omfattende arbejde er gjort. Om han også vilde være i stand til at løse den tredje side af opgaven, at skildre præstegårdenes indre historie gennem tiderne med den blanding af åndelige og materielle interesser, der var bundet deri, kan jeg ikke dømme om; men vist er det, at heller ikke denne side må savnes i det storværk, som vi altså endnu en stund må vente på.

Vilh. Lorenzen: Det gamle København som Arkitekturby (Foreningen til gamle Bygningers Bevarelse). Københavns gamle bykerne er i disse år i støbeskeen. Den øgede trafik, bestræbelserne for at aflaste de mest overbebyrdede færdselslinier i den indre by, vil efterhånden fælde dødsdommen over adskillige kvarterer, der arkitektonisk har præget vor gamle hovedstad. Under disse omstændigheder har den energiske forening til gamle bygningers bevarelse ved sit 25 års jubilæum fundet det ønskeligt at påpege, hvad der absolut bør bevares, for at København kan hævde sit ry som særpræget historisk arkitekturby, og opgaven er blevet lagt i dr. Vilh. Lorenzens kyndige hænder. Det er et i høj grad instruktivt arbejde, som gennemgår »byen inden for voldene« fra kvarter til kvarter, og det er understøttet af et udmærket billedstof, bl. a. S. Werners og S. Bengtsons fortrinlige fotografier og Ch. Christensens instruktive tegninger.

Chr. Elling og Victor Hermansen: Holbertidens København i Billeder fra Samtiden (Reitzel). Med understøttelse af Carlsbergfondet har Holbergsamfundet af 3. December 1922 udgivet dette morsomme billedværk. Kun enkelte af disse malerier af Johannes Rach og Hans Heinrich Eegberg, som findes på nationalmuseet, har tidligere været publiceret i topografiske værker i de senere år, og man savnede en samlet udgivelse, der giver et morsomt overblik over hovedstaden som den så ud i 1700'ernes midte. Kunstværker er disse malerier ikke, men som topografisk billedmateriale står de tilsyneladende højt ved deres redegørelse for alle arkitektoniske detaljer. Chr. Elling har givet en samlet arkitekturhistorisk oversigt over den tidsperiode, billederne repræsenterer, medens Hermansen har skrevet om det lidet, man kender til de to maleres personer. Derefter følger billederne, hvoraf de fleste er godt og klart gengivne, og til hvert af dem

er knyttet en kort redegørelse for bygningernes historie, hvorimod billedernes topografiske værdi kun i ringere grad er gjort til genstand for en behandling, og der savnes redegørelse for arkitekturens oprindelige farver.

Victor Hermansen: Københavns gamle Kirker. Tegninger af Hakon Spliid (Hagerup). Det er et meget smukt og monumentalt værk, der her er fremkommet, omfattende samtlige gamle kirker (ældre end 1861) i København, som endnu står. De er behandlet i aldersorden efter deres indvielse. Fra forlagets side er bogen tænkt som et sidestykke til Vilh. Lorenzens bog om »Gamle københavnske Huse«, der udkom i 1927. Tekstforfatteren meddeler beskedent, at tegningerne er det egentlige grundlag, hvortil teksten er knyttet, samt at denne tekst er en sammenfattende oversigt over ældre litteratur om de enkelte kirker. Når et sådant arbejde imidlertid udføres med virkelig sans for, hvad der i de ældre monografier har værdi, og når det gøres i et fyndigt sprog, som på en behagelig måde bibringer læseren et klart helhedsindtryk, vil denne også vide at skønne derpå, samtidig med at de mere indviede ved, at et sådant sammenfattende arbejde ofte bereder langt større vanskeligheder end det, der udspringer af egne materialestudier. — Hakon Spliid er en dygtig historisk-topografisk illustratør. Hvad enten han gengiver ren arkitektur, barokt snitværks snørklede detaljer eller en gravskrifts klare majuskler, fanger han øjet for både helhedsvirkning og for de små enkeltheder, som kan have betydning for den særlig interesserede. Og der er her intet sparet fra forlagets side for at give hans særlige streg det rette udtryk.

O. C. Nielsen har denne gang behandlet *Christiansborgs slotskirke* i en af sine små topografiske bøger.

J. H. Schultz: Den danske Marine 1814—48. II (Vilhelm Tryde). Denne bog rummer i afsnittet: Materiellets Tilvejebringelse, et meget detailleret stof af historisk-topografisk interesse, idet der heri behandles Slotsholmens, Bremersholms, Gammelholms, Nyholms og Flaadens Lejes historie fra de ældste tider, ledsaget af et stort billedstof, som desværre ikke altid fremtræder så godt som det burde. Fremstillingen er meget skematisk og så godt som udelukkende refererende, ligesom sproget falder noget tungt. Bogens mange oplysende enkeltheder er samlet gennem omhyggelige studier af såvel trykt som utrykt materiale, og den vil til enhver tid ved sin systematiske opsætning være et opslagsværk af værdi for enhver, der kommer til at beskæftige sig med disse områder inden for hovedstadens topografi.

Arne Sundbo: Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie I. (Udg. af Frederiksborg amts historiske samfund). I 300-året for Frederikssunds tilblivelse er udkommet den vægtige 1. del af et historisk-topografisk arbejde om denne by og dens fosterbroder »inde i landet«. Forfatteren indleder med en vurdering af Isefjordens handelsforhold i ældre tider som understregning af årsagerne til Frederikssunds opståen og behandler i et senere afsnit de tilsvarende arsager til Slangerups fremkomst som købstad i midten af 1200'erne. Den tekniske opbygning af disse første afsnit giver et lidt forvirret billede, i hvert fald er forståelsen af den indre sammenhæng i udviklingen ikke tilstrækkeligt understreget deri. Slangerups placering som købstad er nu vistnok en af de værste opgaver, der i øjeblikket kan stilles forskere af disse emner, uden virkelige paralleler som den er både i det 2. kuld af danske købstæder, den tilhører, og det 1. kuld, der fremkom i 800—900'erne efter vor tidsregning. Det er vanskeligt at forstå fastlæggelsen af et akseltory på den direkte landevejsforbindelse mellem Helsingør og Roskilde i så kort afstand fra kysten, der ellers står som det virkelig livgivende for landets andre købstæder. Kan man tænke sig, at det lille Mariakloster har spillet samme rolle som de tilsvarende, der skabte Mariager og Maribo? Drog dette anlæg virkelig så stærkt, at den vigtige sø-landevej, der dog lå så nær, blev opgivet? Vilde måske Roskildes købstadrettigheder være blevet krænket derved? Forfatterens overvejelser går ikke så dybt, at de spreder lys i mørket herom. Udover dette rejser arbejdet ingen problemer til principiel afklaring. Det er en gedigen, lidt tungt udformet udredning af en, eller rettere to købstadshistorier, som har sin største ejendommelighed i det sammenspil mellem dem, der opstod gennem århundrederne. Fremstillingen giver mange enkeltheder til dem, der vil vide meget. For dem, der ønsker mere almindelig oplysning, tabes overblikket let; men det er jo et område, hvor det er meget svært at trække grænserne, så alle bliver tilfreds. Det store noteapparat viser, hvor megen flid og energi der er lagt i arbejdet. Trykket (C. Nordlunde) er probert arbejde, og billederne er godt gengivet.

Axel Linvald: Bistrup. Byens Gods 1661—1931. (Udgivet af Københavns Kommunalbestyrelse). Danske Godshistorier er ikke almindelige. De sidste tyve år har vel knap set et par publikationer, der indgående behandlede godsers administration, og dog findes der mange velbevarede godsarkiver, omend de ikke alle er særlig let tilgængelige. Et specielt forhold har gjort sig gældende ved Bistrup, der i 1661 skænktes byen København til

evig ejendom. Administrationen er foretaget af byens magistrat og har derfor affødt en livlig korrespondance, der gør det muligt at udrede godshistorien på et langt bredere grundlag end det ellers vil være tilfældet. Et indgående alment kendskab til vore landboforholds udvikling gennem tiderne er nødvendigt for at skabe et arbejde af så stor lødighed som dette. Der er i skildringen det rette ligevægtsforhold mellem udviklingen på godset og de krav og ønsker, som godsejeren, en hel by, repræsenteret ved skiftende tiders embedsmænd, har stillet til det, og dette samspil gør naturligvis bogen dobbelt interessant. Det videnskabelige noteapparat er selvfølgelig i den bedste orden og letter tilegnelsen betydeligt.

Albert Thomsen: Fra det gamle Holbæk. (Trykt som manuskript). Forfatteren har samlet en række aviskroniker om Holbæks historie. De enkelte artikler, som skal og må have præg af deres tilblivelse, er alle grundede på indgående arkivstudier og viser forfatterens på en gang vederhæftige og artistisk dygtige fortælleform. Han havde ikke i en publikation af denne art behøvet i forordet at gøre undskyldning for det kaleidoskopiske indhold. Også dette har sin charme, og værdien af disse studier vil aldrig blive forrykket af en Holbæks historie, som forhåbentlig en gang vil fremkomme fra hans hånd. Detaillen har sin værdi men kan let overbrodere de købstadshistorier, der bør ses ud fra de lange udviklingslinier. Derfor er det godt at få enkelthederne fra hånden forinden. Stoffet er broget, og med ganske særlig glæde læser man det fortrinlige kapitel »Mens Graven kastes, Vuggen gynger —«, skrevet på grundlag af en dagbog, som er ført af en af Sct. Lucius' kirkes gravere, »den tavse Tilskuere til denne Livets og Dødens Parade«. Denne bog vil en gang blive en litterær lækkerbidsken inden for den historisk-topografiske litteratur.

P. Arnskov: Bogen om Slagelse. (Bøggilds forlag. Slagelse 1931). Når en stedkendt mand nærer en uudslukkelig interesse for sin by og gennem årtier samler stof sammen til dens historie, er det kun godt, at dette stof bliver tilgængeligt for andre. Når Slagelse hidtil kun har set nogle spredte forsøg til en topografi komme frem, de sidste endda for mere end 50 år siden, er det glædeligt, at der med et arbejde som det foreliggende kaldes på interessen for byens fortid. Mere end skildringer af byen gennem årene er det ganske vist ikke blevet, selv efter at udgiveren, Aage Bøggild, har taget manuskriptet under behandling, og skildringerne er endda temmelig spredte. Men når man tager i betragtning, at der ikke ligger noget systematisk arkivarbejde bag fremstillingen,

og når man går til læsningen under de ovenfor nævnte forudsætninger, må man erkende, at der i dette arbejde findes en redelig vilje til at yde det bedst mulige. For en ikke stedkendt synes de rent topografiske afsnit samt de af de historiske afsnit, som ligger inden for forfatterens eget erindringsområde, at være de bedste; men bogen rummer inden for næsten alle kapitler en mængde vel indsamlet stof, der altid vil have sin betydning. Manglen på direkte kildehenvisninger er dog følelig. Helt utilfredsstillende er egentlig kun afsnittene om byens markbrug og om dens handel og håndværk, og det hjælper ikke på sidstnævnte, at samtlige middelalderlige skræer er optrykt efter Nyrop: Danske gilde- og langskræer, hvilket kun er spild af plads. Bogens opbygning er temmelig løs, og der følges ingen art af kronologi. En detaljeret indholdsfortegnelse og et register, som også delvis er sagregister, hjælper dog herpå. Billedstoffet er meget rigt, og i de fleste tilfælde godt gengivet. Også her har forfatteren gennem sin store topografiske billedsamling givet værket en betydelig værdi, idet ikke mindre end 58 billeder stammer herfra. Desværre er der ikke altid gjort forsøg på at datere billederne.

Om *Skelskør gennem 100 Aar* er der hos J. Gjellebøl, Skelskør, udsendt en bog.

(V. Hermansen og Povl Engelstoft:) *Køge Bys Historie*. (Udgivet af turistforeningen for Køge og omegn. Nyt nordisk forlag). Bogen er tænkt som en afløser af Anders Petersens forlængst udsolgte Køge-topografi. Den er blevet mere end det. For de ældste afsnits vedkommende er den blevet en anbefalelsesværdig type på, hvad der i øjeblikket forlanges af en købstadstopografi: klar og fast i opbygningen, letlæselig og uden at give afkald på selv de mindste detaljer af oplysende historisk-topografisk stof og dertil smukt trykt med et rigt og godt illustrationsmateriale. De mange forfattere har ikke fordærvet maden, og man mærker overalt en teknisk-dygtig redaktions faste hånd. Den geologiske underbygning er skrevet af A. S. Andersen, hvorpå H. C. Broholm tager sig af det ringe oldtidsmateriale. De to hovedafsnit, byens historie før og efter 1870 er skrevet af henholdsvis Arthur G. Hassö og L. Blander og A. Chr. Westergaard. Til det første slutter sig Hugo Matthiessens omtale af de mange smukke gamle gårde, til det sidste nogle mindre bidrag, politiske og erindringsmæssige, samt træk af Gl. Køgegaards historie.

Til Hassös arbejde er — efter den opgaves karakter, der er stillet ham — kun i ringe grad inddraget nyt arkivalisk stof, hvorimod alt, hvad der er trykt siden den gamle Køge-topografis

fremkomst, naturligvis er medtaget. Det er glædeligt at se, i hvor høj grad artikler fra de historiske samfunds årbøger kan komme til at sætte deres præg på et sådant revisionsarbejde, hvor de i høj grad letter forfatterens på så mange områder vanskelige opgave. Det må da også understreges, at Hassøs arbejde langt mere har det nyskabtes end det revideredes træk. Det er et både behændigt og dygtigt arbejde, der her er gjort. Bogens populære tendens afhænger i sin helhed af dette afsnit, og forfatteren har ikke svigtet. Hans teknik er i bedste orden, så at fremstillingen og følgeordenen er logisk. Særligt oplysende stof, der dog vejer tungere end den løbende fremstilling, er sat med mindre typer (enkelte afsnit deraf er måske lidt for detaljerede). Kedeligt nok er manuskriptet blevet til før der kunde drages nytte af 2. række af repertoriet over Danmarks breve fra middelalderen, som indeholder et særlig rigt stof til denne bys historie og topografi, bl. a. den store markskels-sag fra 1460'erne. — Det andet af de store historisk-topografiske afsnit har givet forfatterne et omfattende arbejde, som de har skilt sig smukt fra i betragtning af, at et stof, der ligger så nær vor egen tid, er særlig vanskeligt at behandle, så at det ikke får karakter af at være enten tendentiøst eller tørt statistisk. Det rummer i let tilgængelig form en mængde oplysende stof. Noteapparatet og billedredaktionen er i den bedst mulige orden.

Danske Byer og Sogne. Historiske og personalhistoriske Oplysninger om Land og By. 1. Bind. *Maribo Amt.* (Vort Lands forlag, Krohns og Harald Jensens bogtrykkeri, Kbh.). I stort kvartformat er påbegyndt udgivelsen af en række amtsbeskrivelser, der ligesom de i sin tid udsendte bind »Danske Byer og deres Mænd«, gør indtryk af at være en blanding af historisk-topografiske oplysninger og reklame for en række virksomheder. I modsætning til hine små bind, der var anlagt på ved prisbillighed at nå ud i befolkningen, er denne publikation dyr, men udstyret er også langt fornemmere. De historisk-topografiske afsnit er lige så ujævne som nævnte bøger, men der er for den nyere tids vedkommende en del stof af værdi, og arbejdet kan måske — om det kan gennemføres — blive af betydning både for nutiden og for senere topografiske behandlinger. Også i billedstoffet er der en del nyt.

Sigvart Werner: De fynske Øer (Frimodt). Med et forord af Johannes Jørgensen har den dygtige fotograf udsendt en række bedårende billeder, som Danmarks naturfredningsforening har udgivet.

Achton Friis: De Jyders Land. Illustreret af Johannes Larsen og Forfatteren. (Gyldendal).

Otto J. Hammerich: Fra Fladstrand til Frederikshavn. (Vogelius' bogtrykkeri, Frederikshavn). Bogen er en række små bidrag til byens historie, der ikke udgiver sig for mere end, hvad der er »hørt og set«, og som navnlig vil have interesse for gamle Frederikshavnere.

P. C. Knudsen: Aalborg Bys Historie. II. (I kommission hos Viggo Madsen, Aalborg). Udgivelsen af dette arbejde er omtalt i dette tidsskrifts 9. bind pag. 271 f. Det nye bind omhandler byens jorder, lystanlæg og haver samt dens offentlige bygninger. Afsnittene kommer så underlig tilfældigt mellem hinanden, og deres indhold er mere end tilfældigt. Billedstoffet er morsomt og særdeles godt gengivet.

P. Severinsen: Viborg Domkirke med Stad og Stift i 800 Aar (Lohse). Bogen er vægtig både i hånden og i tanken. Den er naturligvis stærkt præget af at være skrevet af en mand, der både er præst og historiker, og som søger at dele sol og vind lige ligt mellem det kirkehistoriske og det topografiske stof. Lad være, at det ikke altid er lykkedes og at bogen i højere grad handler om stadens religiøse liv i alle dens faser og navnlig i middelalderen end strængt taget om domkirkens historie — også et bidrag af denne karakter er af stor værdi, når det er så dygtigt gjort som dette. Kilderne er — som man også efter forfatterens forord måtte vente det — ikke udnyttet lige rigeligt for alle tidsperioders vedkommende, men alligevel gør bogen et homogent indtryk. At bogen, som forfatteren ønsker det, skulde blive en folkebog for stiftets menigheder, er næppe tænkeligt, selv om forfatteren ærligt har søgt at omsætte sin grundige viden i populært sprog. Det vil føre for vidt at komme ind på den digre bogs enkeltheder selv fra det snævrere område, der har rent topografisk interesse, og det skal kun anføres, at arbejdet har en fast opbygning, der gør det let at finde sig til rette deri. Også det videnskabelige noteapparat er i den bedste orden.

Cl. Clausen: Horsens Statsskole 1532—1932. (Holms boghandel, Horsens). Skolen er stiftet ved gavebrev fra Frederik I. Jubilæumsskriftet giver foruden det økonomiske og undervisningsmæssige grundlag for skolens udvikling gennem tiderne, en del skoleminder, skrevet af tidligere elever fra tiden o. 1850 til nutiden. Skildringen af den ældre historie er i udpræget grad holdt inden for murene, og der er intet gjort for at sætte den i forbindelse med købstadens historie, således som en gennemgang af byens ældre arkivalier vilde have formået det.

Jens Chr. Frederiksen: Historiske Efterretninger om Holsted Sogn (P. N. Pedersens boghandel, Holsted, 1931). Både titlen og

indholdets placering tyder på, at forfatteren inden for sit snævrere område har taget O. Nielsen: Historiske Efterretninger om Malt Herred til forbillede, hvori Holsted sogn kun omfatter små 7 sider. Det er intet dårligt forbillede at have, men resultatet af forfatterens arbejde viser også, at de forløbne 62 år endnu kun har haft ringe indflydelse på de fleste herreds- og sognebeskrivelser form. Hvad der i 1870 var godt stof, dels fordi sådanne udgivelser var sjældne, dels fordi man den gang endnu ikke skrev for et bredere publikum, ægger nu til spørgsmål om, hvor mange interesserede et sådant arbejde får i tale. Let tilgængeligt er det så sandelig ikke med dets ophobning af detaljer og optryk af dokumenter. Nægtes kan det ikke, at stof er der i et sådant arbejde, et stort og tilsyneladende godt stof, indsamlet med flid på landsarkivet i Viborg, og selv om det ikke er kraftigt understreget i teksten, føler man dog i de sidste kapitler den stærke overgang til noget helt nyt, der udviklingsmæssigt dokumenterer sig efter jernbanernes anlæg. Formår en bog i denne skikkelse at vække virkelig historisk interesse på egnen, ja så må en mere skriveteknisk betonet kritik pakke sammen og indrømme, at alt er godt, og at det er virkelig fortjenstfuldt, at stedkendte folk gør et så stort og uegennyttigt arbejde til glæde for hjemstavnen. Der er andre, der er kommet adskilligt lettere, men også dårligere til en sognebeskrivelse end denne forfatter, som har forenet gode evner for opgaven med megen flid.

Inden for tidsskriftrækkerne er der sket det ganske morsomme, at noget gammelt er blevet nyt, idet det jyske historisk-topografiske selskab er blevet slået sammen med Jysk Forening for Historie og Sprog, og det gamle tidsskrift »Samlinger til jysk Historie og Topografi« har taget navnet »Jyske Samlinger«, som det allerede længe har båret mand og mand imellem. Redaktionen er blevet lagt i så kyndige hænder, som landsarkivar Svend Aakjærs og postmester Carl Klitgaards, og man må nu håbe, at det må lykkes disse at fremskaffe bidrag, der kan give tidsskriftet et særpræg. Jylland er nu helt overspundet af de historiske samfunds net, der så godt som alle arbejder dygtigt og målbevidst inden for deres områder, ja enkelte endda ud over disse og ind på andres. Dette ganske vist langt ældre tidsskrift, der har set de yngre konkurrenter vokse op og delvis tage magten fra det, har sin særlige opgave i at fremkalde og fremføre afhandlinger, som behandler Jylland som helhed eller større områder deraf, sammenfattende artikler, som på det historisk-topografiske område trækker hovedlinierne op for det, som er karak-

teristisk for denne særprægede del af landet. Om en egentlig konkurrence behøver der således ikke at blive tale!

I Fortid og Nutid har Kai Uldall fortsat sin afhandling om Kirkens profanbenyttelse i ældre tid med afsnit om deres anvendelse som fyr og sømærker, som biblioteker, bogudsalg, handelssteder, gildsteder, herberger, scener fra skuespil og endelig som arkiver, raritetskabinetter og oplagsplads af forskellig art.

Chr. Axel Jensen har i en artikkel om Cornelis Floris arbejder for Danmark (Tilskueren) beskæftiget sig med tre arbejder af den nederlandske kunstner, som hidtil ikke har været så påagtede som de velkendte: Frederik I.s gravmæle i Slesvig domkirke, Christian III.s i Roskilde domkirke, Niels Langes og fru Abel Skeels i Hunderup kirke ved Ribe og Herluf Trolles og Birgitte Gøjes i Herlufsholm. Det drejer sig om en lille altertavle i Herlufsholm fra 1568, vægtavlen (skoletavlen) i Helsingør Olai-kirke fra samme år og døbefonten i Sønderborg slotskapel. Enhver, der kommer til at beskæftige sig med disse lokaliteter bør kende denne lille fine studie.

Fra *København* (Hist. meddelelser om Kbh.) beretter Fr. Weilbach om fundet af en række tegninger af slotte og offentlige bygninger, som er blevet udført i tiden omkring 1830, og han benytter dette fund som udgangspunkt for en redegørelse for *den kongelige vogngård ved Christiansborg* på nuværende Thorvaldsens museums plads. Desuden gør han rede for de øvrige bygninger langs slottets vestside og retter de fejl, der hidtil har gjort sig gældende med hensyn til dette kompleks' topografi og arkitekturhistorie. — Et efterladt manuskript fra Villads Christensens hånd behandler skrædernes laugshus på *Gammelholm* i gården »Stadt Breslau«. Foruden bidrag til laugets historie gives der en række fortrinlige oplysninger til gårdens og gadens topografi. — Carl C. Christensen har givet et både morsomt og interessant bidrag til *Christianshavns* historie ved at behandle »Kierulffs Have« ved kanalen. Ikke alene udredes stedets topografi lige fra de opfyldninger i 1600'ernes midte, som skabte de arealer, hvor siden de militære laboratorier opførtes, men en række andre bidrag til Christianshavns topografi drages med ind i undersøgelsen.

Fr. Weilbach har i »Tilskueren« skrevet om *Store Mariendal* på strandvejen i anledning af den karakteristiske bygnings omdannelse til prinsessebolig. Den har ved denne lejlighed fået en pietetsfuld rekonstruktion af Ejnar Dyggve, og Weilbach giver en oversigt over dens bygningshistorie og drager sammenligninger med huset Allégade 6 på Frederiksberg, som han mener ligeledes skyldes Philip de Lange.

Det er vel hidtil kun mere rygtevis kommet de interesserede for øre, at man ved restaureringsarbejderne på *Kronborg* har truffet så store rester af slottet Krogen, at denne bygning, som man vel egentlig troede var helt forsvundet, nu kan give et godt kendskab til et af vore middelalderlige fæstningsanlæg. Besøgende har endvidere set, at man har restaureret så behændigt, at en ikke ringe del af det fundne lader sig se i slottets nuværende rum. Med begærlighed afventer man det værk herom, som Francis Beckett har under arbejde; men som en trøst for de utålmodige har Knud Klem løftet sløret for de store træk i fundene (Tilskueren) og har vedføjet et velvalgt og oplysende billedstof.

Johannes Tholle har skrevet om haverne i købstæderne i *Frederiksborg amt* (årbogen), ligesom han i »Fra Holbæk Amt« har skrevet om *Lerchenborgs* have. Om den middelalderlige altertavle i *Havrebjerg* kirke har V. Thorlacius Ussing skrevet i »Tilskueren«. Han henfører den til samme mester, der har lavet altertavlen i Neukirchen i Oldenburg.

I »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark« har Hugo Matthiessen gjort rede for udgravningen af Sct. Laurentii kirke i *Roskilde*. Afhandlingen er holdt i større træk end den tidligere redegørelse i Fra Københavns Amt 1931, men flere af billederne er kommet bedre til deres ret i »Arbejdsmarken«s større format, bl. a. det fortrinlige billede af den interessante flisebelægning og den oven på denne murede grav.

Præsto amts årbog er præget af det 10. danske hjemstavns-kursus, hvis foredrag er blevet trykt heri. Ud over de enkelt-heder, der kan plukkes ud af artiklerne, findes egentlig topografisk stof kun i Eiler Haugsteds om de store herregårde i Østsjælland før 1788 og navnlig i Otto Langballes om Højerup kirke. Steen Eiler Rasmussens artikel om byplanlægning før og nu er kun med en meget tynd tråd knyttet til Køge.

Litteraturen om Lolland-Falster er udelukkende knyttet til årbogen. Chr. A. Jensen og M. J. Termansen har skrevet om altertavlen i *Landet* kirke fra ca. 1580 med dens blanding af gotik og renaissance. — Svend Jørgensen har optaget det så sparsomt dyrkede område: færgegårde og landevejskroer. Indledningen om kroholdets historie i Danmark er et lidt tyndt opkog af en andetsteds publiceret, ikke særlig dybtgående studie over dette emne, men skal også kun tjene som optakt til skildringer af de lokale forhold på øerne, der efterfølges af et kapitel om *Grønsund* færgegård (Borrehuset). Der er ingen oplysning om, at artiklen vil blive fortsat. Er dette ikke tilfældet, er det foreliggende kun en mundsmag på noget, der gennem virkeligt arbejde med emnet

kunde give stof af både almen og lokal interesse. Billederne er ikke gode. — Charles Christensen gør rede for de nyeste undersøgelser vedrørende klostret i *Nykøbing* og ledsager det med gode og oplysende opmålinger.

Som led i de bestræbelser, der fra flere hold er gjort for midt i denne herregårdenes slagtningsstid at redde *Brahetrolleborg* med hele dens indbo og kunstskatte som et minde både om et kulturhistorisk afsnit og om den værdi, herregården iøvrigt repræsenterer som hjemsted for mænd, der satte sig dybe spor i landets udviklingshistorie, har Louis Bobé skrevet et varmt følt indlæg i »Tilskueren«, ledsaget af en række fortrinlige billeder af gården og — navnlig — af dens kunstskatte. — Chr. Behrendt har skrevet om en oldtidsboplads på *Hindsgavl* mark (Særtr. Fyns Tidende ²³/₁₀ 1932). — I årbogen for Odense og Assens amter beretter V. Woll om et inddæmningsprojekt af *Taarup strand* ved Kerteminde fra 1726. Johannes Berg har meddelt bidrag til *Dalum klostres* historie efter reformationen. J. C. A. Carlsen-Skiødt meddeler historiske optegnelser om *Helnæs sogn*, ledsaget af ret gode og oplysende fotografier og kort, men iøvrigt ikke gående ud over de rammer, som denne forfatter nu engang har afstukket for sine sognebeskrivelser. Endelig er påbegyndt et omfattende bidrag til *Baag herreds* historie på grundlag af ældre artikler og med gengivelser af by- og markkort.

Bidragene fra Jylland er som sædvanlig talrige.

Fra *Vendsyssel* kan nævnes, at Anton Jacobsen, der gennem årene på eget forlag har udgivet en række studier fra hjemstavnens »Vendsyssel Land og Folk«, i det nu udkomne 10. hefte bl. a. giver bidrag til *Børglum klostres* historie og omtaler Sæbygaard birketings to galger. — Fra vendsysselske årbøger skal understreges Poul Nørlunds artikel om udgravningerne af *Rugtvæd*. Atter har et historisk samfund, bistået af særlig interesserede lokale kræfter, bidraget til, at Nationalmuseets sagkyndige har fået adgang til at foretage en undersøgelse, som der måske ikke var blevet tid, råd og lejlighed for museet at foretage inden for en overskuelig tid. Der ligger landet over en række voldsteder som sidste minde om middelalderens herreborge, som nationalmuseet på grund af hundrede andre påtrængende opgaver ikke har fået midler og tid til nærmere at undersøge. Er der imidlertid på egnen den rette ånd, og sættes der kræfter ind derpå, kan enkelte ønsker opfyldes, som det nu er sket med *Rugtvæd* voldsted. Nørlund anslår borgens anlægstid til 1300'ernes begyndelse og klarlægger befæstningsplanen. — C. Klitgaard har offentliggjort et bidrag til *Aggersunds* historie som handelsplads

på Christian IV.s tid. — Opmærksomheden må også henledes på H. Zangenbergs artikel om gammel byggeskik i Vendsyssel og Thy i Turistforeningens årbog.

J. C. Jacobsen har (Fra Thisted Amt) sluttet sin artikel om *Aagaard* og dens ejere (se oversigterne 1930 og 1931), og C. Klitgaard har ud fra en synsforretning fra 1633 givet et godt bidrag til Aagaards bygningshistorie, der, selv om der ikke senere skulde findes andre oplysninger, fæstner et godt billede af gården. — N. P. Pedersen har på grundlag af en dagbog og en gammel vejjournal givet en række meddelelser om *Klitmøller*.

Johannes Tholle har skrevet om have dyrkningen på *Mors* gennem skiftende tider (Hist. årbøger for Mors). — Marius Dahlgård har i samme årbog skrevet om *Ducholm kloster* og efter diplomatariet trukket hovedlinierne op til dets historie i den katolske tid. Det er et meget tyndt bidrag, der næppe kan være påkrævet efter den litteratur, der foreligger om emnet. Tages således kapitlet »Lidt om klostrets bygning«, giver »Trap« et næsten tidobbelt udbytte. Årbøgernes læsere er efterhånden for godt vant til at have glæde af en artikel som denne, hvis sprog end ikke er godt. — G. Th. Gravesen leverer bidrag til *Ljorslev og Ørding* sognes historie, øjensynlig første del af en række bidrag. Der indledes med en gennemgang af stednavnene, et vanskeligt studium, der alt for ofte fører sine læge dyrkere på afveje; men der svæves også ud over andre problemer, som ikke alle er lige klart og rigtigt belyst. — Johan P. Hovmøller meddeler betragtninger over byggeskikken på Mors.

A. F. Blomberg har i »Jyske Samlinger« skrevet en interessant artikel med bidrag til *Aalborgs* handel i 1600'ernes sidste halvdel. — Hans Kjær har skrevet indgående om »Jens Langknivs Hule«, langdyssen ved Ulvedal i *Frederiks sogn* på Alheden. (Nationalmuseets Arbejdsmark).

Fra Aarhus amt kan anføres, at Jørgen Olrik har oversat *Øm klosterkrønike* (Aarhus Stifts Årbøger), der yderligere er udkommet som særtryk. — Niels Kristensen meddeler træk af *Grundfør skoles* historie. — De af Aage Simonsen fremsatte betragtninger over Vor Frue kirke i *Horsens* (se oversigten 1931) har kaldt Vilhelm Marstrand frem med en oversigtsmæssig behandling af byens anlægshistorie, som atter har fremkaldt replik og duplik i spørgsmålene om såvel sognekirken som byens tilblivelse. — I en artikel »Da Kongerne stredes ved Aarhus og Helgenæs« har Regnar Knudsen ved at se egnens runestene i ny belysning ydet bidrag til egnens topografi. — Ved en mærkelig fejl i omtalen af *Århus* karmeliterklosters udgravning i oversigten 1931 har

arkitekt Steen Eiler Rasmussens navn indsneget sig i fremhævelsen af grundplanen. Denne var udarbejdet af Haugsteds dygtige medarbejder, snedkermester Thorvald Rasmussen, som også var en fortrinlig støtte for arbejderne i Øm i sin tid. — »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark« bringer en artikkel af C. M. Smidt om *Kalø*. Vort sparsomme kendskab til de middelalderlige borganlæg har herved fået en værdifuld forøgelse, idet forfatteren efter fornyede undersøgelser i 1931 har kunnet give en grundplan over den i hovedsagen firkantede ringmur med de mellem hovedgården og den søndre gård liggende bygninger, hvortil Store tårn hører. Midlerne til en udvidet undersøgelse af borgpladsen er desværre endnu ikke tilstede. Anlægstiden sættes til 1300'ernes første halvdel.

Kai Uldall har skrevet om de gamle kirkeriste på *Nørre Bork* og *Lønborg* kirkegårde (Hardsyssel årbog), og August F. Schmidt har sammesteds givet en oversigt over dr. Oluf Nielsens historisk-topografiske arbejder om *Ringkøbing amt* samt har genoptrykt de i »Fortid og Nutid« tidligere offentliggjorte oplysninger om Oluf Nielsens efterladte studier og ekscerpter til de forskellige herreders topografi. — Om *Vestjyllands* oldtidsbebyggelse har N. Overgaard offentliggjort en studie i »Jyske Samlinger«. Han lægger til grund herfor et område begrænset af Storaa, den jyske ås, Skernås sydligste forgreninger og vesterhavet, fordi han her mener at finde færre »lag« mellem oldtid og nutid. Resultaterne af denne undersøgelse mener han dog allerede nu i hovedsagen at kunne overføre på den øvrige del af landet. Forfatteren gør op med samtlige opfattelser, der hidtil er fremsat af såvel geologer, landbrugs- og forsthistorikere som arkæologer (topografer) og kommer til det resultat, at de alle tager fejl, ja går endog så vidt, at Sophus Müllers og Vilhelm la Cours arkæologiske standpunkt reduceres i den grad in absurdum, at deres udgivne beboelseskort efter hans mening viser samtlige *ubeboede* steder i områderne. Disse nye ord på bjerget vil sikkert ikke komme til at stå uimodsagt! Om end noget af det, forfatteren fremfører, kan se følgeslutningsmæssigt rigtigt ud, må man reagere kraftigt over for det meste, og man mærker alt for hyppigt forfatterens anstrængelser for at presse alt ind i den formel, som skulde bevise at være rigtig. Den fuldstændige afvisning af havfiskeriets betydning er neppe sund, og hvorledes forfatteren senere hen vil klare sig over for de oldtidsbebyggelser, der er fremdraget i Thy og Himmerland, står ikke klart. Desuden bygger han helt igennem på, at beboelsesforholdene udelukkende er afhængig af jordens evne til at yde fuld ernæring uden hensyntagen til den ved

samfærdsel mulige handel, der dog selv under de mest primitive forhold ikke kan lades ude af betragtning.

En række spredte men på omhyggelige arkivstudier udarbejdede bidrag til *Vejle* bys historie i enevældens første årtier er publiceret af Johan Hvidtfeldt (Vejle amt). — J. Carl Christensen har fremdraget et videbrev 1747 fra *Lindved*, og Rasmus Mortensen har meddelt nye fund til belysning af jærnuvindingen i amtet. — Johan Hvidtfeldt skriver om færgevæsnet ved *Vejle fjord*. Der burde have været vedføjet et kort. — Til *Koldings* historie har Ludvig Thomsen leveret et interessant bidrag ved at berette om musiklivet i 1880'ernes begyndelse. — Aage Simonsen har behandlet almueskolerne under *Bygholm* gods 1742.

Rasmus Mortensen har i »Fra Ribe Amt« fortsat sine studier over oldtidsjernet (se oversigten 1931), en omhyggelig og detaljeret undersøgelse, der er støttet af skitser og mikrofotografier af slaggeprøver. — På samme måde som meddelt under Hardsyssel har August F. Schmidt skrevet om dr. Oluf Niensens arbejder om Ribe amt. — H. P. H. Nøvrup beretter om en i nyere tid opstået landsby *Vibæk* i Alslev sogn, ligesom han har skrevet om en udskiftning i *Grimstrup* sogn.

Hans Kjær har (Nationalmuseets Arbejdsmark) givet en oversigt over fredlysning af fortidsminder i *Sønderjylland*, ledsaget af en række udmærkede fotografier over de forskellige dysser og jættestuer. — I stedet for en sønderjysk årbog er udkommet festskriftet til H. P. Hansen.

NY LITTERATUR OM ALMUEKULTUR OG FOLKEMINDER.

I 1932 udkom fjerde Bind af *Evald Tang Kristensens* Hovedværk: *Danske Sagn*, Ny Række (C. A. Reitzels Forlag, 466 S.), udgivet af *Johannes E. T. Kristensen*. Det indeholder *Personsagn*, hvoraf der findes ikke mindre end 1261 Optegnelser, inddelt i syv Afdelinger: Småkonger og deres Fejder, Konger, Fjenders Indfald; Herremænd, Fruer, Jomfruer; Præster; Forskellige Personer; Røvere, Drabsmænd og Tyve; Strandinger; Pest og Sygdomme. Man vil heraf se, at det er ret vidt forskellige Områder af vor Sagnverden, der er repræsenteret. Det giver da også et godt